

Nejstarší mluvčí češtiny v Buenos Aires: uchovávání a předávání jazyka předků

Marie Štěpánová

ABSTRAKT:

Krátký přehledový text zkoumá na základě analýzy databáze přibližně 350 normostran vlastních přepisů zhruba čtyřiceti hodin nahrávek biografických výpovědí příslušníků nejstarších generací argentinských krajanů problematiku osvojování, uchovávání a případné atrice zděděného jazyka. Práce zkoumá, v jakém prostředí a v jakých situacích měli a mají potomci emigrantů z bývalého Československa možnost udržovat kontakt s českým jazykem (dále též ČJ) a jaký význam při udržování řeči jednotlivců měly národní instituce jako krajanské spolky, menšinové školy apod. Různí bilingvní mluvčí, jejichž rodiny žijí mimo české země zhruba 80–110 let, reflektují, nakolik a za jakých podmínek se jejich předkům i jim samotným podařilo předat češtinu následujícím generacím.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Češi; Argentina; čeština; krajan; emigrace; české spolky; uchovávání jazyka; bilingualismus

ABSTRACT:

Researching the oldest generations of ethnic Czechs in Argentina, the author analyzes data from nearly 350 pages of transcriptions of around forty hours of biographical recordings; the article provides a summary of her findings and explores issues pertaining to language acquisition, maintenance, and possible attrition among heritage speakers. The article focuses on the environment and situations in which the descendants of Czechoslovaks had the opportunity to maintain contact with Czech, and what importance national institutions — such as ethnic Czech organizations, minority schools, etc. — had in preserving the language at an individual level. Heritage speakers, whose families have lived approximately 80–110 years outside Czech lands, reflect on how, and under what conditions, they and their ancestors managed to transmit the Czech language to subsequent generations.

KEY WORDS:

Czechs, Argentina, Czech language, Czech ethnicity, Expatriates, Emigration, Czech organizations, Language maintenance, Bilingualism

1. ÚVOD

Práce se zaměřuje na letmé nastínění hlavních faktorů, které dle reflexí krajanů mohly ovlivňovat užívání, uchovávání a mezigenerační předávání zděděného jazyka a kultury předků.

1.1 METODY A ANALYZOVANÝ JAZYKOVÝ MATERIÁL, INFORMÁTOŘI

Tento text je založen na analýze zhruba 350 normostran vlastních přepisů bezmála čtyřiceti hodin autorkou nahraných biografických vyprávění, polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky nejstarších generací argentinských Čechoslováků, kteří pro-

žili celý (či téměř celý) život v českých jazykových ostrovech vzdálených 12 000 km od země svých předků.¹ Využita byla rovněž metoda zúčastněného pozorování a analýzy primárních zdrojů z terénního výzkumu i sekundární odborné literatury.²

Respondenti ve věku 62–95 let patřili k první až čtvrté přistěhovalecké generaci. Čtyři příslušníci první generace však odcházeli s rodiči v útlém věku (a jedna mluvčí absolvovala v Praze ještě pět ročníků obecné školy, avšak mimo starý kontinent žije již 84 let). Jádro tvoří potomci Čechoslováků, kteří do Argentiny emigrovali zejména ve 20.–30. letech 20. století (mimo tento rámec spadá rodina politických uprchlíků ze 40. let a vnuk přistěhovalece z roku 1910), a to převážně z mnoha sídel na Moravě, především jižní.³

K otázkám předávání a ztráty jazyka patří: způsob osvojení jazyka, různost jazykových vstupů, věk osvojení druhého jazyka, věk omezení jazykových vstupů a výstupů, gramotnost v češtině a četba, doba příchodu a místa usazení, jazyková loajalita či intenzita kontaktu s jinými jazyky (Zajícová 2010: 65–73).⁴ Tato práce je strukturována dle kontextů a prostředí, v nichž zděděný jazyk informátoři užívali či neužívali.

1.2 STRUČNÝ SOCIO-HISTORICKÝ KONTEXT ČESKOSLOVENSKÉHO VYSTĚHOVALECTVÍ DO ARGENTINY

Na území dnešní Argentiny přicházeli roku 1681 z našeho území nejprve jezuitští misionáři z České provincie Tovaryšstva Ježíšova (Zavadil 2015: 182); socioekonomická migrace z Evropy do oblasti proudila zvláště od roku 1878, kdy byl vydán nový přistěhovalecký zákon. Od roku 1913 mnoho zejména Moravanů zúrodnělo do té doby divokou oblast Chaca, kde mj. zavedlo pěstování bavlny — díky druhotné migraci rodiny Šašvatovy z Texasu (Řeháčková 2017: 30). Argentina se stávala oblíbeným cílem migrace z Evropy především v době, kdy Spojené státy americké omezily příliv příchozích (Immigration Act 1924). V roce 1930 byla prudce se rozvíjející země devátou nejbohatší zemí planety (Zajac 2012: 1). Čechoslováci se v meziválečných letech ve větších počtech usazovali krom hlavního města a Chaca též v Cordobě, Men-

-
- 1 Cenné autentické úryvky přepsaných rozhovorů oproti původním plánům z kapacitních důvodů zařazeny nejsou. Podstatně rozsáhlejší a detailnější studie bude publikována v příštím čísle *Přehledu kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2020, č. 38, které by mělo vyjít zhruba v srpnu roku 2020. Samostatné biografie jednotlivých pamětníků (s prvky jazykových biografí) budou postupně zveřejňovány též v databázi Post Bella, Paměti národa: <https://www.pametnaroda.cz/cs>.
 - 2 Kromě množství krajanů v Buenos Aires (avšak i v Obeře v Misiones, Presidencii Roque Sáenz Peña v Chacu či Montevideu v Uruguayi) se autorka setkala též postupně se čtyřmi současnými i bývalými (Českou republikou vysílanými) lektory z Buenos Aires a dvěma z Chaca, od nichž mohla rovněž načerpat cenné poznatky o současném stavu krajanových komunit.
 - 3 Výjimku tvoří např. rodačky z Prahy či potomci rodin ze tří slovenských měst či českých kolonistů na Ukrajině.
 - 4 Monografie *Český jazyk v Paraguayi: Studie o jazykovém kontaktu a zániku olomoucké profesorky Lenky Zajícové* je patrně nejkomplexnějším dílem o češtině krajanů v celé Latinské Americe.

doze, Tucumanu, Rosariu či Patagonii a velmi záhy vyvíjeli podpůrnou spolkovou činnost. Jen v letech 1922–1937 do Argentiny přicestovalo z ČSR zhruba 28 000 emigrantů,⁵ jen v Chacu česká kolonie představovala 1200 farem (Vaculík 2009: 144–145). Od 2. světové války enkláva nebyla výrazně oživována nově příchozími. V 90. letech se v zemi hlásilo k československým kořenům nejméně 30 000 osob (Barteček–Pavlíček 1999: 126). Krajanské organizace po delší pauze v druhé polovině 20. století začínají aktuálně další vlnu rozkvětu, a to hlavně v Buenos Aires, provincii Chaco či Misiones (Obera).

2. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UCHOVÁVÁNÍ A PŘEDÁVÁNÍ ZDĚDĚNÉHO JAZYKA A KULTURY PŘEDKŮ V REFLEXÍCH KRAJANŮ

2.1 JAZYK KOMUNIKACE V RODINĚ

Jedním z klíčových faktorů pro osvojování a uchovávání českého jazyka a následného předávání byl jazyk komunikace v rodinném kruhu. V rodinách první a druhé přistěhovalecké generace převládala výrazně čeština (případně slovenština). Roli hrála v počátcích na novém kontinentě i tendence vyhledávání partnerů mezi českými a slovenskými imigranty.

Rodiče dotazovaných při výchově volili různé strategie — od lpění na odpovědích v mateřském jazyce až po zákaz češtiny i v domácím prostředí kvůli zahájení školní docházky (ze strachu z diskriminace či šikany, kterou prožili o generaci dříve oni sami).

Nebylo výjimkou, že respondenti mluvili až do vstupu do vzdělávacího systému výhradně česky a ke španělštině (či „argentinstině“, jak ji někdy nazývají) se dostali až ryze při vyučování a mezi spolužáky-vrstevníky. Spíše než o simultánní bilingvismus, kdy si dítě osvojuje oba jazyky od narození, se v mnoha případech jednalo o sukcesivní neboli následný, sekvenční, případně konsekutivní bilingvismus, kdy člověk má při osvojování jazyka již určitou znalost jazyka prvního — kupříkladu s opožděním několika let (Šebesta 2017: 20).

V krajanském prostředí, kde dominuje bilingvismus, v němž znalost jazyka může být omezena dovednostně (kdy mluví ovládá např. pouze mluvenou formu) či oblastí nebo situací jeho užívání (užívá jej kupř. výhradně v rodinném prostředí a při soukromé komunikaci), byli však někteří z respondentů vedeni k psaní dopisů, některé matky své děti dokonce systematicky ve svém mateřském jazyce vzdělávaly — cílenou formou výuky psaného jazyka či gramatiky (a to jak v prostředí venkovském, tak i městském).

Informátoři vyzdvihovali rovněž důležitou úlohu kontaktu s česky hovořícími prarodiči v Argentíně — při vlastním osvojování češtiny, případně při výchově svých dětí.

Čtyři respondenti komunikovali výhradně ve španělském jazyce a k češtině se dostali v dospělosti (dva díky sňatku, dva při hledání rodových kořenů). V Argentíně

⁵ Autorka bude používat pro zjednodušení pro Československo, z něhož rodiny krajanů největšinou odcházely, zkratku ČSR i pro další politická zřízení v této oblasti (ČSSR, ČSFR...).

jako přistěhovaleckém státě s mnoha etniky jedna z respondentek používala v domácí komunikaci hned tři jazyky (češtinu, němčinu a španělštinu).

2.2 VÝUKA ČESKÉHO JAZYKA

2.2.1 MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V DĚTSTVÍ RESPONDENTŮ

Silný protiasimilační potenciál mívá v krajanských enklávách institucionalizované školství. Během dětství k němu měla přístup méně než polovina dotazovaných. Do vzpomínek nejstarších mluvčích se hluboce vryla jména učitelů z řad místních přistěhovalců, oficiálních učitelů vysílaných z nově vzniklého a krajany ve světě podporujícího Československa, případně i z řad uprchlíků před komunistickým režimem. Kupř. v Avellanedě vzpomínají na pedagogy Rašku, Skálu, Bučence, Rajmanovou, Řípa a Bartoše, v celém Buenos Aires pak často na „slečnu Pulkrábkovou, která nás učila pohádky a tanečky [...] a která učila vyšívat, plést a vařit. Čtyřikrát bylo učení s panem učitelem. A jednou týdně ruční práce. Měli jsme tolik hodin, které jsme měli i ve zdejší škole. [...] Matematiku jsme se neučili. My jsme měli gramatiku, samozřejmě historii, zeměpis,“ zmiňuje dávná školačka z Villy Domínico (V).⁶ V avellanedském sdružení zmiňují: „Ve městě byla v Devotě Štefánikova škola. My tady jsme byli Masarykova škola. V Dominiku byla Benešova škola.“ (J) Někteří respondenti ve volném čase zašli i do školy slovenské.

Česká škola hrála dle krajanů svou zásadní roli nejen v rozvíjení kompetencí čtení a psaní, ale i nové terminologie různých předmětů, kterou děti z domácí komunikace neznaly, stejně tak i v upevňování české identity.

Někteří se do českých škol i přes zájem vlastní i zájem rodičů nedostali kvůli velké vzdálenosti, případně kvůli rozpouštění tříd v době rozcházejících se politických tendencí komunistického ČSR a peronistické Argentiny. Zajímavostí je, že dva z respondentů patřili v určitých epizodách svého (i krajanského) života ve svých spolcích mezi vyučující. Jiní dva potom český a slovenský jazyk či českou literaturu studovali na vysoké škole.

2.2.2 SOUČASNÉ KURZY ČESKÉHO JAZYKA A ČESKÉ KULTURY

Většina dotazovaných osob využívá možnosti chodit na současné kurzy českého jazyka a české kultury. U nejstarších generací s velice dobrými jazykovými kompetencemi je motivací často společenský kontakt; u nich i jejich o patnáct či dvacet let mladších kolegů, kteří již neměli možnost dětství trávit v českých školách, pak upevnění dovedností, které při mluveném kontaktu příliš nevyužívali (čtení, psaní, systematizace gramatických pravidel). Krajané od dospívajících po penzisty využívají možnosti naučit se (či oživit si) jazyk svých předků. U mladé generace je motivací i možnost vycestování do Evropy — turisticky, za prací, případně v rámci stipendia.

⁶ Jednotliví respondenti byli pro zachování anonymity označeni různými písmeny české abecedy.

Z patnácti krajanských učitelů, kteří jsou rozprostřeni po celém světě, ze šesti zámořských, působí hned dva u krajanů v Argentině. Současné lektorky Pavlína Řeháčková (Chaco: Sáenz Peña, Resistencia, Pampa del Indio; Paraguay) a Sabina Macháčová (Buenos Aires, Santa Fé, Rosario; Uruguay) odvádí velice kvalitní práci. Výuka češtiny zde stejně jako spolkový život na počátku 21. století zažívá renesanci.⁷ Kromě výuky samotného jazyka jsou mezi současnými studenty populární přednášky o kultuře, reáliích, historii, zejména pak kurzy české gastronomie.

2.2.3 ZÁJEM O STIPENDIJNÍ POBYTY V ČESKÉ REPUBLICE

O stipendia na čtyřtýdenní kurz češtiny pro krajany (v rámci Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí MŠMT, sloužícího k upevnování povědomí o českém kulturním dědictví) je v Argentině nebývalý zájem. Zatímco některé země této možnosti nevyužijí a svá možná místa neobsadí, z Argentiny je v posledních letech obvykle uchazečů mnohem více než nabízených pozic. Jen z respondentů pokročilejšího věku třetina buď na stipendiu byla, minimálně se o ně ucházela, či o to vyjet v budoucnosti „do Dobrušky“⁸ usiluje. Dvoutýdenní kurz metodiky výuky ČJ absolvoval minimálně jeden z respondentů.

2.3 POLITICKÉ KLIMA

Jak bylo naznačeno výše, k utlumení krajanského života i užívání ČJ přispělo i politické klima, které informátoři tematizují: přímé vazby krajanů na původní vlast slábly i v důsledku nezájmu komunistického státu o své krajany; Peronův režim navíc ve spolcích i osobách z východního bloku spatřoval potenciální komunisty; spolky, ačkoliv byly zpravidla apolitické, se postupně uzavíraly a některé osoby byly perzekvovány.

Jestliže politika v Evropě (hrozba 2. světové války, kterou mluvčí opakovaně zmiňují) ovlivnila příchod do Argentiny, byla i tím, co krajany odradilo od návratu. Příbuzní mnohé rodiny respondentů před reemigrací v době nastupujícího komunistického režimu důrazně varovali.

2.4 ČESKÁ SOUSEDSTVÍ

Dle reflexí pamětníků byla pro osvojování a uchování ČJ klíčová i kompaktní česká sousedství. Málokde se uchovala doposud — mj. vlivem odchodu dalších generací za studiem, prací či nově uzavřeným manželstvím. Pamětníci nostalgicky vzpomínají na celé české kolonie — na konkrétní jména rodin v ulicích a blocích plných našich vystěhovalců, na návštěvy u sousedů, na trávení volného času s vrstevníky, mnozí na každodenní přítomnost v českých spolkových domech, které dříve sousedé svépo-

7 Např. v roce 2018/19 buenosaireská lektorka vyučovala dle závěrečné zprávy celkem 127 studentů. (srov. web DSZ)

8 Nově budou kurzy českého jazyka pro krajany vyučovány v Poděbradech.

mocí financovali a stavěli.⁹ Již existující krajanové navíc pomáhali jak nově příchozím (E), tak rodinám, v nichž došlo nečekaně k tragickým událostem (A, M).

2.5 GEOGRAFICKÁ VZDÁLENOST A MÍRA IZOLOVANOSTI

Důležitým faktorem ovlivňujícím jak případnou atrici jazyka jednotlivců,¹⁰ tak jazykový posun celého společenství,¹¹ je i geografická vzdálenost či míra izolovanosti, a to jak od samotného národního státu, v případě Argentiny tolik nedostupného (geograficky, finančně), tak od krajanů (zejména kdysi) hojně osídlených lokalit, od českých spolků či českých škol. Nad těmito fakty dotazovaní krajané opakovaně vyjadřují lítost. V současnosti společně se zdravotními indispozicemi nejstarších krajanů hraje vzdálenost a izolovanost velkou roli v poklesu kontaktu s ČJ, českými přáteli i aktivitami.

Některé rodiny emigrantů neviděly své evropské příbuzenstvo desítky let (a někteří zmiňují, že své nejbližší již nezastihli). Jazykový vývoj bilingvních společenství v Argentině ovlivňoval i fakt, že tamní jazykové ostrovy od 40. let prakticky takřka nebyly ožívované novou migrací.

2.6 KRAJANSKÉ SPOLKY

Bohatá spolková činnost, umožňující pravidelný četný kontakt s ČJ, a vzpomínky dnešních devadesátníků na cvičení, zábavy, nácviky tance české besedy či společné dodržování tradic skýtají prostor pro zajímavé pozdější detailnější analýzy. Pro dokreslení situace uveďme příklady výpovědi svědků aktivit spolků v dobách před 70–90 lety, kdy se pamětníci účastnili akcí Sokola Buenos Aires (řečeného též Sokol San Juan, *1908), Československého sdružení Avellaneda (*1933), Československého sdružení ve Ville Dominico — dnes Sparty (*1933) i tamního Sokola (*1926), organizace Komenský — Villa Devoto (*1928), Sokola La Plata apod.¹²

O Avellanedě zmiňují: „Tady bylo dřív 380 až 400 členů.“ (J) „Česky se mluvilo, protože argentinsky neuměli. A my jsme si hráli.“ (T) I v dobách uzavření spolku se muži neformálně scházeli ke hře karet, kuželek či grilování. Doposud ve společné čtvrti žijící sousedé informují: „Už 60 let tu spolu zpíváme!“ (H) O Ville Domenico krajané informují: „To se hrávalo divadla nebo operety. Měli jsme tady hudbu, kterou

9 Obdobná situace panovala na čákrách, farmách v Chacu, kde pět z respondentů trávilo své dětství. Ačkoliv si byly oproti řadám domů v českých čtvrtích metropole geograficky vzdálenější, slavily často české rodiny společně svátky, scházely se po večerech či při deštích k diskuzím i společnému zpěvu.

10 Atrici rozumíme rozpad jazyka, postupnou ztrátu jazyka u jednotlivce. V případě emigrantů a jejich potomků se jedná často o ztrátu prvního jazyka v jinojazyčném prostředí dominantního či většinového jazyka. (Richards-Schmidt 2010: 314).

11 Jazykový posun či jazyková směna je postupná ztráta jazyka (zejména prvního) u větší skupiny mluvčích — jazykového společenství — vlivem postupného přechodu k jinému, většinovému nebo dominantnímu jazyku (Šebesta 2017: 62).

12 Soupisy spolků i další materiály jsou k nalezení na portálu FF UK, sponzorovaném z Norských fondů: <https://lamigrace.ff.cuni.cz/> (Hingarová 2015).

řídil taky Čech. [...] Hrávali a zpívali jsme jako děti operety, pak pro dospělé. [...] Pan Luis Paduch vedl tu kapelu dlouhá léta. To byl Čech od hlavy do nohou, víte. Když jsme se zmýlili nebo jsme neřekli něco pořádně, on nás opravil. [...] Zábavy byly s orchestrou. To se tancovalo. To byly samé české písně, česká hudba, málokdy se zahrálo třeba něco zdejšího. Proto o nás všichni říkali: je zábava česká.“ (V)

Na vyhlášené české plesy a taneční zábavy chodívali i příslušníci jiných národů. Čeští chlapi si dle svědectví pamětníků vyhledávali své nevěsty v okolních spolicích — třeba při turnajích v kuželkách. Odmala se cvičilo, pravidelně bývala též slavná veřejná cvičení, tělovýchovné organizace se vzájemně navštěvovaly, později mladí hrávali i volejbal.

V současné době se osoby českého původu sdružují zejména na akcích Českého domu (býv. Československého sdružení Avellaneda), dále na akcích pořádaných lektory či ambasadou, na kulturních akcích Českého kulturního centra atp. Organizace jsou v kontaktu s protějšky v dalších městech (např. při návštěvách Festivalu české a slovenské kultury v Latinské Americe v Chacu), účastní se též akcí, kde se prezentují různá etnika Argentiny. Několik respondentů chodí pravidelně též na akce Slovenského spolku. Temperamentem překypuje Soubor lidových tanců Sokol, který po několika působistích zakotvil v Českém domě (energicky působí též Moravanka v Chacu). Česky již mladí tanečníci (např. děti a vnuci respondentů) nehovoří, mnozí z nich však docházejí na kurzy češtiny.

2.7 JAZYK PARTNERŮ A POTOMKŮ

Ve dvou případech to byli právě manželé (a jejich příbuzní), kdo přivedl informátory k ČJ. Češtinu se učili tedy v dospělosti jako jazyk cizí (viz sekvenční bilingvismus).

Ačkoliv si někteří z respondentů zvolili za životní partnery potomky Českoslovaků, bylo výjimkou, aby se jim — i přes různé snahy — podařilo jazyk předat vlastním dětem či vnukům. Mnozí z potomků dle reflexí svých rodičů rozumí či trochu hovoří, nevyrostali však v kompaktních koloniích s mnoha vrstevníky, netrávili veškerý svůj mimoškolní čas v zázemí spolkových domů, neměli po generace možnost chodit do českých škol. Jejich dominantní řečí je zpravidla španělština. Mnohé děti dotazovaných můžeme přiřadit k receptivnímu (pasivnímu) bilingvistu, kdy je jedinac schopen jen pasivní recepce, tj. porozumění druhému jazyku (Šebesta 2017: 20), vnuků se však již téměř bez výjimky netýká.

Ve výrazně přistěhovalecké zemi byli životními partnery respondentů z poloviny lidé s československými kořeny, v dalších případech potomci jiných přistěhovaleckých skupin (Italů, Chorvatů aj.) „Tady jsme všichni smíchaní. Moje děti mají českou krev, španělskou, skotskou a francouzskou.“ (M)

2.8 ČEŠTINA V ZAMĚSTNÁNÍ

Nástup do školy a profesního života znamenal pro většinu krajanů stále větší dominanci španělštiny. Přesto však někteří z dotazovaných měli právě díky svému zaměstnání možnost český jazyk používat, učit se ho (jako jeden manžel, který v českojazyčném prostředí nevyrostal, avšak s Čechy později pracoval) či zlepšovat své

jazykové kompetence ve specifických oborech, jejichž slovní zásobu při běžné komunikaci v rodině nepochytili. Někteří z respondentů převzali rodinný podnik, který doposud nese české jméno.

Díky práci manžela vyjížděla (H) do ČSR. Ona i (T) byli v častém kontaktu s československými techniky, montéry, kteří do firem pravidelně přijížděli. Byli tedy i desítky let po odchodu rodičů z ČSR v kontaktu i s modernější podobou národního jazyka, přiučili se dle svých slov též mnohé z českých reálií.

Zásluhou otcovy práce pro někdejší konzulát navštěvovala (A) každou sobotu akce všech spolků a díky otcově redakční práci v *Nové době* byla (E) v centru krajanského života a psaného slova. (U) zmiňuje, jak se její sousedi Češi zabývali tradičním sklářstvím (firmy některých rodin existují doposud).

Díky hojnému využívání ČJ v českých podnicích (mj. ve Škodovce) se jedna informátorka, která zde tlumočila, na pracovišti seznámila se svým mužem, vyslaným z ČSR do Argentiny. Překládala též pro velvyslanectví (jak zmiňuje, zřejmě kvalitně — nikdy jí práci nevrátili). Překladatelé byli i další dva respondenti. (A) je navíc výraznou postavou krajanské komunity. Celý život zasvětila badatelské a vydavatelské práci, spjaté s českou literaturou, a překladům českých autorů (Komenský, Čapek aj.).

2.9 KONTAKTY S VLASTÍ PŘEDKŮ

Asimilaci podporuje velká vzdálenost od území, kde se daným jazykem hovoří, v případě Argentiny také její výše zmiňovaná politická izolovanost. Jaké byly kontakty s ČSR v případě zkoumaného vzorku? Do země svých předků se vypravili alespoň jednou v životě téměř všichni. V rozhovorech tematizují pochvaly od místních za dobrou češtinu, znovunavázání vztahů s rodinou i nalezení nových přátel (v obou případech vedoucích k čilejší zámořské komunikaci).

Zmiňují opakovaně též obavy vlastní i strach vzdálených příbuzných, že se vzájemně nedomluví, naopak následnou radost, že si mohou po mnoha desetiletích odloučení pohovořit v češtině. Dotýkají se též tématu nalezení či potvrzení vlastní identity, osvětlení: „Já jsem tam byl jako doma.“ (R) „Teprve tam jsem pochopila, proč jsem, jaká jsem,“ zmiňovala (N), obdobně i (S). Někteří po konfrontaci s prostředím, kde je čeština dominantním jazykem, vnímali jazykový posun ve vlastní komunitě (Ř).

S ČSR byli mluvčí v kontaktu díky občasné komunikaci s návštěvami (příbuzní, montážní technici, badatelé, umělci), vztahům s českými lektory i pracovníky ambasády, podpoře v rámci programů MZV a MŠMT, zmiňované reemigraci blízkých i využívání médií (viz níže).

Nutno uvést též informátory opakovaně zmiňovaný fakt, že mnohé jejich rodiny původně do Argentiny odešly s předpokladem brzkého návratu (po vydělání; po válce), k němuž však nedošlo vlivem válečných událostí, nástupu komunismu či změn v osobním životě.

Možnost návštěv Evropy v současnosti znesnadňuje (krom velké vzdálenosti) tíživá ekonomická situace, kdy si málokdo zaoceánskou cestu může dovolit, včetně stipendistů, kterým je hrazena jen část výdajů za dopravu.

Kontakt s ČSR rodiny respondentů udržovaly korespondencí. Někteří se i přes vědomí mezer v psané komunikaci snažili kontinuitu s vynaložením úsilí udržet: „Ma-

minka umřela, když mi bylo pětapadesát. Já jsem si řekla: jestli nebudu psát do Prahy, tak ztratím rodinu. Ale já neumím psát česky. Tak jsem se začla učit, jak jsem mohla. A dopadlo to dobře. [...] Ale doteď psát není jen tak, holko. To není jen tak psát česky.“ (M)

2.10 TRADIČNÍ A NOVÁ MÉDIA

V současné digitální době krom klasických dopisů mluvčí češtiny využívají nových médií k výměně zpráv s lidmi na českém území, a to díky e-mailu, v Argentině hojně využívanému WhatsAppu či Facebooku. Generace osmdesátníků a devadesátníků (s výjimkou agilní spisovatelky) však moderní technologie sama nevyužívá.

Kontaktům aktuálně napomáhá internet, který i mladší penzisté užívají k vyhledávání novinek, ke členství ve skupinách na sociálních sítích (existuje např. skupina *Checos en Argentina*). Respondenti, zejména ti izolovaní vzdáleností či nemocí od krajanského života, zmiňovali udržování telefonického kontaktu s Čechy argentinskými i s příbuznými či přáteli v Česku. Hned několik takovýchto nejstarších dam s lítostí dodává, že již léta nemají s kým hovořit.

V mládí někteří informátoři, jak zmiňují, přišli do styku s českými tištěnými médii. Otcové tří respondentek vydávali česky psaná periodika, další do tisku přispívali. Někteří dotazovaní mají české časopisy společně s knihami v rodinném archivu doposud. Rodina dvou dnešních penzistů dostávala od severoamerických příbuzných periodika *Hospodář* a *Český kalendář*, která následně kolovala k přečtení celou kolonií. Je nutné zdůraznit, že čtení není u krajanů, kteří si jazyk předávají zpravidla ústní formou, samozřejmostí.

Krajané zmiňují přítomnost českého rozhlasu ve svém dětství, stejně tak společný poslech gramofonových desek, podle nichž se též učili české písně a tance. Krajské vysílání v Argentině reprezentoval v posledních letech pouze rozhlasový pořad o kultuře paní Any Janků (či nedělní půlhodinka v Chacu), obojí však vlivem jazykového posunu celého společenství již ve španělštině.

2.11 VLASTNÍ MOTIVACE; HRDOST NA PŘEDKY A ČR A SOUNÁLEŽITOST S ČESKÝMI KOŘENY; OBČANSTVÍ

Krom dalších faktorů, jako jsou individuální kognitivní schopnosti jedince, ale třeba i trpělivost (Řeháčková 2017: 86), je důležitý pro uchování ČJ i vlastní zájem, vlastní motivace. Někteří mluvčí si ztrátu jazyka uvědomují a snaží se sami využívat různých strategií ke zvrácení či zmírnění této situace: navštěvují kurzy češtiny, otevírají knihy po rodičích, vyhledávají si filmy, písně, články či nové aplikace (Duolingo), stahují si do mobilu pohádky, navštěvují stránky elektronického vysílání, nacházejí si příležitosti scházet se, vzájemně se při chybách opravují (J, T, H) a téměř v devadesáti letech se zdokonalují.¹³ Někteří také zmiňují, že v dětství se sourozenci a sousedy soutěžili, kdo umí jazyk nejlépe.

¹³ Druhý nejstarší respondent si kupříkladu doposud cení slovníku, který kdysi dostal od českých spolupracovníků, a při neznalosti českého ekvivalentu pro něj vždy pospíchá a výraz vyhledává.

Významným faktorem je i hrdost na předky a ČR a sounáležitost s českými kořeny. Krajané během života dodržovali mnohé zvyky a některé z nich dodržují — doma či ve spolcích — doposud. Česká kuchyně je jedním z výrazných rysů, což dosvědčuje i oblíbenost kurzů vaření, které lektorky pořádají.¹⁴ Česká kultura zajímá i generace, u nichž se těžiště přesunulo již jen ke kulturnímu bilingvistu, a je i jednou z motivací k návštěvě novodobých kurzů ČJ.

V Buenos Aires se odedávna slavila hojně navštěvovaná vinobraní s vlastními svěráznými tradicemi, dodržovaly se zvyky, jako je pálení čarodějnic, slavení svatého Mikuláše, v dětství nejstarších pamětníků kupříkladu ještě koledování.

Zajímavé je, že skoro třetina respondentů vyvíjí vlastní uměleckou tvorbu spojenou s českými kořeny. Dvě z dam jsou malířky, další je významná vědkyně, překladatelka a spisovatelka, matka jedné sepsala prozaický text o příchodu rodiny, mezi respondenty je i básnířka, která se inspirovala v poezii českými motivy, knihy vyšly i dalším dvěma (mj. pohádka spojená s příchodem do nového domova).

Ze sounáležitosti s předky (avšak i ze zjištěných důvodů zmíněných výše) si mnozí z respondentů a jejich dětí či vnuků zažádali o české občanství, o které byl — zejména po vstupu do Evropské unie — nebývalý zájem (často ze strany již španělsky hovořících potomků).

2.12 NÁBOŽENSTVÍ

Víra odnepaměti sdružovala krajaný, kteří opustili vlast z politických, náboženských či sociálně-ekonomických důvodů.¹⁵ V případě Argentiny však náboženství nesloužilo jako prvek, kterým by se menšina od svého okolí odlišovala. Bohoslužby v českém jazyce zažili mluvčí, kteří trávili dětství v Chacu, kde sloužil mj. františkán — „padre Valko“. Pamětníci zmiňují tamní oslavy svátků svatých Cyrila a Metoděje a Václava či slavnosti svatého Josefa či Jana v Buenos Aires. Protiasimilační charakter mívala po dlouhá léta i slovenská farnost v metropoli, která byla rovněž místem setkávání (v případě dvou respondentů též nalezení životního partnera).

V domácím prostředí se dle dotazovaných často též česky zpívalo či modlilo, jedna informátorka zmiňuje i každodenní čtení z české Bible v domácnosti, do níž se přivdala. Jeden mluvčí si češtinu udržuje též vlastním zpracováváním i častým zpěvem českých kancionálových písní.

3. ZÁVĚR

Nastíněný text je jen letným prvotním shrnutím rozsáhlého materiálu, který skýtá mnoho možností dalšího, detailnějšího zpracování (obsahuje kupř. cenné poznatky

¹⁴ České recepty však byly dle slov respondentů mnohdy přizpůsobeny místním poměrům, lokálnímu klimatu.

¹⁵ Doposud existují české farnosti po světě, podporované z ČR: např. české katolické misie v Chicagu, Kalifornii, New Yorku, Torontu, na několika místech v Rakousku či Itálii; české komunity slouží i krajanský kněz v Rumunsku atp.

o českém menšinovém školství 30. až 50. let minulého století očima stále žijících pamětníků, dále o někdejší cíle spolkové činnosti, o uchovávání a mezigeneračním předávání českých výročních a rodinných zvyků a tradic kdysi a nyní apod.). Může být podroben též jazykové analýze. Ačkoliv došlo v českých jazykových ostrovech po dekadách útlumu krajanského života k výraznému jazykovému posunu, nacházejí se v této oblasti jazykového kontaktu stále ještě různé bilingvní mluvčí — někteří s výbornou znalostí mluvené češtiny, jakož i relativně velké počty motivovaných příslušníků asimilovanějších mladších generací, kteří v současnosti projevují o své kořeny a český jazyk a kulturu zájem, mj. i účastí na spolkových akcích či kurzech češtiny jako cizího (či zděděného) jazyka. Faktory prezentované v tomto textu izolovaně byly v reálu bezpochyby notně provázané — kupříkladu důležité fenomény českých soustedství, spolkových aktivit a vyučování v českých školách se prolínaly, zároveň i podporovaly patrně nejdůležitější faktor — komunikaci v rodině. Význam autorkou nově vytvořené a utříděné databáze spočívá zejména v zaznamenání velmi křehkých dat, která vzhledem k demografii mizí takřka každým dnem.¹⁶

PRIMÁRNÍ ZDROJE:

Štěpánová, M. (2017; 2019): Vlastní rozsáhlá databáze nahrávek biografických rozhovorů s argentinskými krajany a jejich textových

přepisů a systematizovaných souborů metadat o bilingvních mluvčích.

BIBLIOGRAFIE:

Barteček, I. — Pavlíček, J. (1999): Česká krajanská komunita v Latinské Americe, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Faculta philosophica. Historica* 28 — 1998. *Sborník prací historických XVI*, Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 121–128.

DZS (2020): *Archiv závěrečných zpráv učitelů*. Praha: Dům zahraniční spolupráce. [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné z www.dzs.cz/cz/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici/archiv-zaverecnych-zprav-ucitelu/.

DZS (2020): *Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí (krajané, lektoři)*. Praha:

Dům zahraniční spolupráce. [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné z www.dzs.cz/cz/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici/.

Hingarová, V. a kol. (2015): *LaMigrace. Portál o vystěhovalectví do zemí Latinské Ameriky*. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova. [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné z [www: <https://lamigrace.ff.cuni.cz/>](https://lamigrace.ff.cuni.cz/).

Richards, J. C. — Schmidt, R. W. (2010): *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Harlow: Routledge.

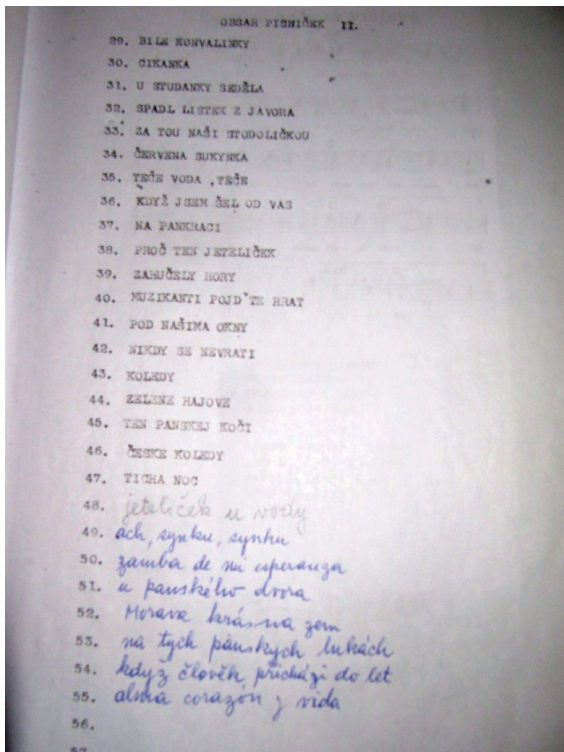
Řeháčková, P. (2017): *Čeští krajané v Jižní Americe*. Diplomová práce. Brno: Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita.

¹⁶ Tato publikace byla vydána s finanční podporou grantu poskytnutého GAUK č. 1068119, s názvem *Nejstarší mluvčí češtiny v Buenos Aires: uchovávání a předávání jazyka předků*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jedná se o jeden ze sekundárních výstupů.

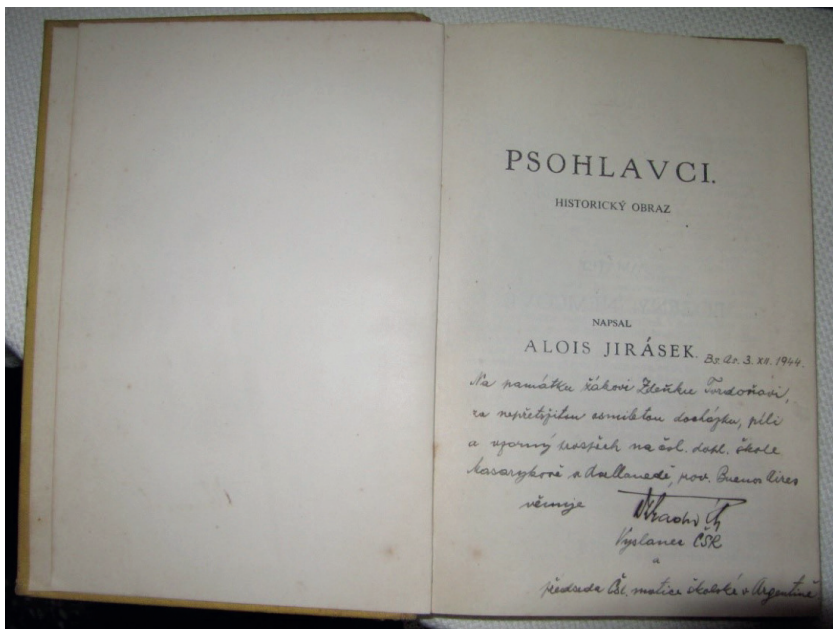
- Šebesta, K. a kol. (2017): *Vyučování cizího jazyka. Terminologický slovník*. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.
- Vaculík, J. (2009): *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri.
- Zajac, Š. (2012): *Čeští krajané v Argentině*. Buenos Aires: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné z [www: <http://www.mzv.cz/buenosaires/cz/vzajemne_vztahy/krajane_v_argentine_paraguayi_a_uruguayi/cesti_krajane_v_argentine_historie_a.html>](http://www.mzv.cz/buenosaires/cz/vzajemne_vztahy/krajane_v_argentine_paraguayi_a_uruguayi/cesti_krajane_v_argentine_historie_a.html).
- Zajícová, L. (2010): *Český jazyk v Paraguaji: Studie o jazykovém kontaktu a zániku*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Zavadil, P. (ed.) (2015): *Čeští jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)*. Praha: Argo.

OBRÁZEK 1 — Československé sdružení Avellaneda žilo kromě vzdělávání, kulturních akcí a společného slavení svátků hojně též sportem — místní příslušníci nejstarší generace vzpomínají na své gymnastické úspěchy při veřejných cvičeních, kterých se účastnily československé spolky ze širokého okolí Buenos Aires.

OBRÁZEK 2 — Část českého pěveckého repertoáru, který zpívají sousedé z bývalé výrazné české kolonie okolo ulice Choele Choele.

OBRÁZEK 3 — Vzpomínky na dětství strávené v buenosaireských českých školách v období jejich rozkvětu ve 30. a 40. letech 20. století.

OBRÁZEK 4 — Nahraní respondenti hojně navštěvují současné kurzy českého jazyka (na snímku slavnostní předávání diplomů na ambasádě v Buenos Aires v prosinci 2019).

OBRÁZEK 5 — Do Argentiny jsou z ČR vysíláni dva lektori, kteří vyučují studenty všech věkových kategorií i jazykových kompetencí (zleva: současné pedagožky Pavlína Řeháčková a Sabina Macháčová).

OBRÁZEK 6 — Někteří krajané se setkávali ve firmách s českými techniky, s nimiž měli příležitost hovořit česky. Jednomu z respondentů dovezli slovník, který doposud využívá a kterého si cení.

OBRÁZEK 7 — Hrdost na české kořeny je patrná i u generací, pro které již čeština není dominantním jazykem.

OBRÁZEK 8 — Modlitební knížka po předcích, kteří na počátku 20. století překonali oceán.

OBRÁZEK 9 — Festival české a slovenské kultury, který se v posledních letech odehrával v metropoli či v Chacu, navštěvují spolky z Buenos Aires i dalších míst Latinské Ameriky. Český (a slovenský) folklor reprezentují na mnoha akcích mj. buenosaireský Sokol či Moravanka z Presidenciae Roque Sáenz Peña.